مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

عبدالباري جهاني ۲۰۲۰/۱۱/۱۳

شاه شجاع، امیر دوست محمد خان او برتانیه

پنځم فصل

پنځه پنځوسمه برخه

کوچیان او پووندہ:

کوچیان او ځره ګان ډېر زیات توپیر لري. دا خلک بې کوره او دربدره نه ول بلکه کېږدۍ د هغوی کورونه وه او د خوراک او پوښاک له پلوه يې تر دهقانانو او د لرو مځکو تر ښتنتانو ژوند ډېر بهتر وو. دوی د افغانستان او هند او په وروسته کې د هند، افغانستان، ایران او مرکزي آسیا تر منځ د تجارت ډېره ښه وسیله وه. هغه کوچیان چې د سختو يخنيو څخه د ځانونو د ژغورلو او د څر د مځکو د پيدا کولو لپاره، په طبيعي توګه، د هندوستان تودو سيمو ته تلل؛ کرار کرار په هند کې د خپلو مالونو د پلورلو او له هغه ځايه څخه خپلو کېږديو او په وروسته کې کليوالو سيمو او ښاروونو ته د ضروري شيانو له وړلو، خرڅولو او پربمانه ګټو له ترلاسه کولو سره بلد سول.

هند د ټولو نعمتونو ملک وو خو د افغانستان وچو مېوو ته يې اړتيا درلوده او دغه راز يې ښه آسونه، چې په جنګونو کې بيخي ډېر کار ورڅخه اخيستل کېدی، او اوسپني او فلزاتو ته زياته اړتيا درلوده. په افغانستان کې وچه مېوه پربمانه وه خو آسونه او اوسپنه يې بايد له مرکزي آسيا څخه وارد کړي وای. په دې توګه دوی له هند څخه د سمرقند، بخارا او د مرکزي اسيا نورو لويو ښارونو ته، د آسونو، اوسپني، فلزاتو او نورو قيمتي شيانو د اخيستلو لپاره، لاره وکړه؛ او هند يې له مرکزي اسيا، ايران او هرات او کندهار له لاري وصل کړ. په هندوستان کې، حتی له ميلاد څخه ډېر مخکي، د آسونو کمبود موجود وو او هغو کسانو ته يې چې معمولاً د هندوستان له شمال لوېديځو سيمو څخه ورته راتلل او ډېر عښتلي آسونه يې درلودل آسواکا يا د آسونو خلک ويل او دا کلمه د هند په مشهوره حماسه مهابهارت کي څو ځايه راغلي ده. (ګومنز ص ۱۶)

د افغانستان کوچي سوداګرو به په مرکزي اسيا کي ډنګر او ښکاره آسونه په ډېره ارزانه بيه واخيستل. د افغانستان په پراخو او شنو اورشوګانو کي به يې ښه ماړه او چاغ کړل او بيا به يې په هند کي په بې اندازې زياته ګټه وپلورل. دا سوداګر به کله کله دونه شته من سول چې په سل ګونو نور کسان به يې استخدام کړل او په هند کي به يې اوسېدل غوره کړل. د هند د نيمي و چې واکمنانو هغوی ته ځکه ضروت درلود چې هغوی هم ډېر تکړه سپاره او هم د آسونو په جنس او ذات ښه بلد ول. همدغه د آسونو تاجران به زياتره وختونه د هند د سياست ميدان ته داخل سول. (هغه کتاب ص ص ۱۶-۱۷)

د نونسمي پېړۍ د لومړۍ نيمايي په شاوخوا کي، هندوستان ته د پووندہ له لاري تجارت ښه په زور کي وو. محمدحيات خان ليکي چې له افغانستان څخه کراچي ته په کال کي د يولک او شل زره روپيو په ارزښت اينجه، د يو لک اتيا زره روپيو په ارزښت وربښم، د يودېرش لکو او پنځوس زره روپيو په بيه د پسه وړۍ، د نهه لکه او شل زره روپيو په ارزښت آسونه، د يو لک او پنځوس زره روپيوپه ارزښت مېوه صادرېدي. (محمدحيات ص ۴۲)

تجارتي قافلې په اوړدو لارو کي، چې کله کله به يې له يوه ځايه تر بل ځايه پوري تر مياشتي هم زيات وخت نيوی او کله کله خو به يې ايله په کال يو ځل سفر کاوه، د لارو پر لوړو ژورو او يخنيو، ناروغيو، د ښارويو پر ناروغه کېدلو او مره کېدلو او نورو ستونزو برسېره د غلو او ډاکو ګانو له درکه سخت مشکلات موجود وه چې کله کله به د مالونو ترڅنګ د سوداګرو د تلف کېدلو سبب کېدل. محمدحيات خان ليکي چې د ديره اسماعيل خان څخه تر دره بند او ګومل تر درې پوري بيا تر غزني پوري ۳۲۰ ميله واټن دی او د غزني څخه بيا د قلات غلزايي له لاري تر کندهار پوري ۲۲۰ ميله فاصله ده. د دغي درې د قافلو قوي دښمنان مسعود، وزير او د احمدزيو قوم د زلي خېلو ښاخ دی. پر دغه لاره باندي پووندہ سوداګر تګ را تګ کوي. په دره بند کي د شېرانيو له خوا هم خطر موجود دی. د کرمي د درې له لاري سوداګران لږ تګ راتګ کوي. دغه لاره د کاروانونو لپاره له خطرونو ډکه ده. د اتمانزيو، وزيرو، د کابل خېلو او حسن خېلو ښاخونه او د توريو قوم تل د مسافرو او قافلو د تګ راتګ لاري نيسي او که يوه

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

غښتلي او اعتباري بدرګه ورسره ملګري نه وي نو پر دې لاره باندې سفر کول له ځان سره دښمني ده. (هغه کتاب ص ۴۳)
محمدحيات خان وايي چې د هندوستان او پنجاب له لارې افغانستان ته، په کال کې، د دوولسو لکو شپږ زرو روپيو په ارزښت مالونه وړل کيږي چې په هغو کې اروپايي نخي، وړين او ورېښمين ټوکران، قند، نيل، کپمخا، ګلابتون، لونګی، د دېګونو مساله جات او دغه راز نور شيان شامل دي.
په مقابل کې د افغانستان له لارې د پنځه لسو لکو اوياززه روپيو په ارزښت مالونه هندوستان ته وړل کيږي چې په هغو کې د بخارا ورېښم او ورېښمين ټوکران، آسونه او يابوګان، بادام کشمش، اينجه، پوستينونه، چپني، د ودانيو جوړولو لپاره لرګي او دغه راز نور شيان شامل دي. (هغه کتاب ص ۴۴)
په دغو سوداګرو کې، چې تقريباً ټول پوونده يا کوچی قبايل وه، د درانيو قومونو نوم نه يادېږي او علت يې دا دی چې دراني قومونو د اته لسمې پيړۍ له نيمايي څخه، چې پر افغانستان باندې د دوی د سلطنت وخت دی، د کندهار، هيلمند، اروزګان په ولايتونو او نورو حاصلخېزو سيمو کې ډيرې زياتې ځمکې ترلاسه کړې وې او خپله توجه يې زياتره زميندارۍ او سرکاري کارونو ته اړولې وه.
محمدحيات خان د هرات او کابل فارسيوانان، د پښين سيدان او د غرغښت د قبيلې د بابيو ښاخ په سر کې يادوي. دی وايي چې فارسيوانان د سوداګرۍ په چارو کې ډېر زيات زيار ګالي؛ خو شيان ډېر ګران پلوري. دی وايي د افغانستان سوداګر، پر هندوستان برسېره، په روسيه، ايران، ترکستان، حتی په چين، تبت او روم کې هم ليده کيږي. دغه سوداګر خپل مالونه پر اوښانو، يابوګانو او غوايانو باندې وړي.
دی لومړی د ناصر د قبيلې د پوونده نوم يادوي چې وايي هغه ښاخ يې چې ډېر شته من خلک دي، د پنځو زرو کسانو په شاوخوا کې سوداګر لري او له شپاړسو زرو اوښانو سره هندوستان ته تجارتي سفرونه کوي.
خروټي اته لس سوه تنه له شپږو زرو اوښانو سره ځي. وروسته لوهاني، دوتاني، نيازي او مياخېل يادوي. دی وايي په دوی ټولو کې مياخېل پخواني سوداګر دي او تر ټولو پوونده وو مخکې يې سوداګري پيل کړې او شته من سوي دي.(هغه کتاب ص ص ۴۴-۴۵)
ميجر هنري راورټي هم د پښتنو پوونده وو په لړ کې د نوهارني يا لوهاني نوم يادوي. د ده له ليکنې څخه معلوميږي چې لوهاني قبيله، حتی په هغو وختونو کې چې په سيمه کې هيڅ ډول امنيت موجود نه وو، په تجارت لګيا وه او د مالونو ډيري لويې قافلې به يې رواني کړې وې. راورټي د مغول بابر په زمانه کې، چې له هغه پر سيمه باندې مسلط سوی نه وو او لا په شاوخوا کې بشپړه بې امنيتي وه، د لوهاني قبيلې د يوه لوی تجارتي کاروان يادونه کوي. د بابر عسکرو پر دغه کاروان باندې حمله وکړه. ډېر زيات شمېر پسونه او غوايي يې اولجه کړل. د ده عسکرو د لوهاني قبيلې د يوه لوی مشر خواجه خضر سر ورته راووړ او قافله يې چور کړه. (راورټي ص ۴۸۸)
راورټي زياتوي چې د مغول جلال الدين اکبر ۱۵۵۵-۱۶۰۵ د پاچهي په وروستيو کلونو ۱۶۰۰ يا ۱۵۹۹ کې د غزني په شاوخوا کې هزاره ګانو د لوهانيانو پر يوه قافله باندې حمله وکړه. هغوی يوه هفته مقاومت وکړ خو د هزاره ګانو د لښکر طاقات يې را نه ووړ او پر شا کېدلو ته مجبور سول. مالونه يې د هزاره ګانو لاسته ورغلل او دوی له جلال الدين روښاني څخه مرسته وغوښتله. جلال الدين روښاني غزني ونيوی؛ هغه ښار يې چور کړ؛ خو شادمان هزاره حمله ورباندې وکړه او جلال الدين په جنګ کې ووژل سو. (هغه کتاب هغه مخ)
راورټي ليکي چې لوهاني قبيلې د مغول اورنګزيب ۱۶۵۷-۱۷۰۷ سره د هغه د وررو داراشکوه په جنګونو کې، داراشکوه ته څلور زره د اوښ بارونه غله په داسې وخت کې ورسول چې هغه سخته اړتيا ورته درلوده. او د همدغو لوهانيانو مشر سرورخان په ۱۸۳۹ کال کې د انګريزانو پوځ ته له ملتان څخه تر کندهاره پورې په غله بار يو کاروان را ورساوه. راورټي وايي د سرورخان له کاروان څخه نه يو اوښ او نه يو بار ضايع سو. خو د انګريزانو پر خپل پوځ باندې په حملو کې د هغوی له قافلې څخه هره ورځ په لس ګونو او کله کله خو په سوونو اوښان او بارونه ضايع کېدل. په داسې حال کې چې موږ هم د مالونو د ساتلو لپاره عسکر درلودل او هم مو د قافلې تر شا عسکر او ساتونکي راپسې روان ول. (هغه کتاب ص ۴۸۹)
راورټي ليکي چې د ناصر قبيله ټول کوي او مالدار دي. دوی خپل ټول ضروريات د پسونو له رمو او څارويو له توليداتو څخه پوره کوي. دی وايي ناصر له نهو زرو څخه تر لسو زرو کورونو پورې رسيږي او په پوونده کې تر ټولو شته منه قبيله ده. (هغه کتاب ص ۴۹۱)
راورټي وروسته د نيازيو، بابړو، دوتانيو او نورو پوونده قبيلو نومونه اخلي او وروسته د هغوی د تجارتي کاروانونو په مخ کې پرتو خنډونو او مشکلاتو باندې نسبتاً په تفصيل رڼغيږي او دی هم وايي چې په نړی کې به دغسې سخت سري خلک ډېر کم پيدا سي چې د دونه ستونزو سره سره بيا هم له تجارت څخه لاس نه اخلي او لا يې دوام ورکړی دی.
په وروستيو کلونو کې، چې بې قانونی زياتي سوي دي او پوونده د هغو قبيلو په منځ کې تيريږي چې د هيڅ واکمن امر نه مني نو د پوونده مشکلات هم زيات سوي دي. راورټي په دې سلسله کې د وزير، مروتو او شېرانيو نوم يادوي او وايي چې په دوی ټولو کې وزير ډېر خطرناک دي او تل د پوونده کاروانونو لارې څاري او هر وخت حملې

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکې په ځير و لولئ

وربانديِ کوي. راورټي وايي په مقابل کې پوونده هم مجبور دي چې خو قبيلې سره يو ځای سي او په ټولو يوه لويه قافله جوړه کړي. د دې قافلو شمېر له پنځو زرو څخه تر لسو زرو او کله هم زياتو کسانو پورې رسيږي. په ټولو يو خان ټاکي او ټول د هغه امر ته غاړه ايږدي. له دې قافلو سره خپل پوځي قوت ورسره وي چې د قافلې تر مخ، تر شا او پر څنګونو باندي حرکت کوي. راورټي وايي دوی بايد ډېر په احتياط حرکت وکړي ځکه چې د وزيرو قبيله هر وخت ورته بيداره وي او هر وخت حملې وربانديِ کوي او څوک چې له قافلې څخه بېل سي معمولاً وژل کيږي. هره ورځ نښتې کيږي او کله کله خو دواړه خواوي يوه بل ته مورچې ونيسي او لوی جنګ ونښلي. (هغه کتاب ص ص ۴۹۶-۹۷)

کله چې سړی سوداګرو ته په لويو لارو کې دغه راز خطرونه او د هرات او کندهار په څېر لويو تجارتي مرکزونو کې له سوداګرو او شته منو کسانو سره د واکمنانو بد سلوکي او حتی بېرحمي ويني نو ريښتيا هم حيران پاتيږي چې په دې ملک کې سوداګرو څومره حوصله او زغم درلود او شته من خلک لا څرنګه پاته کېدل.

آرترکانلي، چې په ۱۸۲۹ او ۱۸۳۰ کلونو کې يې له ايران څخه د هرات او کندهار له لارې بلوچستان او هند ته سفر کړی دی، په هرات کې له سوداګرو او شته منو کسانو سره د هغه وخت د واکمن شهزاده کامران د ظلمونو او تېريو په باب عجيبې کيسې کوي. دی وايي شاه کامران د اکتوبر پر څوارلسمه اعلان وکړ چې ده پر کندهار باندي د حملې کولو فيصله کړې ده. د ښار تر ټولو شته منو هندوانو چې د کامران دا اعلان واورېدی سمدستي له ښاره وتښتېدل. مګر د کامران دفتريانو سمدستي په باقي پاته شته منو کسانو پسې حساب راواخيست. پر شاوخوا کليو باندي غنم او پيسې حواله سوې... د ښار ډېر خلک په دې پوهېدل چې دا، د پيسو د ټولولو لپاره، د کامران چل دی.

کامران څو ځله پر کندهار او کابل باندي د حملې کولو آوازه واچوله او هر ځل به يې د خلکو، په تېره بيا شته منو کسانو، څخه د جنګ لپاره پيسې ټولې کړې او نور به نه جنګ وو نه د لښکر درک. (کانلي ص ۳۰)

کانلي وايی په هرات کې د ملا اسماعيل په نوم يو يهود وو چې د ښار تر ټولو يهودانو شته من وو او ده ويل چې هيڅ دولت نه لري. دی دلال وو او سوداګرو ځکه د هغه ساتنه او ملاتړ کاوه چې څو کاله مخکې حکومت ډېرې شکنجې ورکړې مګر تر پايه پورې يې د سوداګرو هغه پيسې ونه ښودلې چې ده ته يې د ساتلو لپاره ساتلې وې. (هغه کتاب ص ۲۵)

کامران او په وروسته کې د هغه وزير يارمحمدخان له سوداګرو او شته منو کسانو څخه د پيسو د اخيستلو لپاره هيڅ ډول پلمې ته ضرورت نه درلود او چې په ښار کې څه پيدا کېدل هغه ټول دوی خپل مال او حق باله.

ځيني سوداګر د هندوستان ډېرو ليرې پرتو سيمو ته ولاړل او له هغو ځايونو او ښارونو څخه هرکال بيرته سړو سيمو ته تلل او بيرته په خطرناکو درو او لارو کې تېرېدل يو څه ستونزمن کار وو او له بلې خوا د اورګاډو او لاريو منځته راتللو د اوښانو د کاروانونو او قافلو ځای ونيوی او هغه پښتانه چې د هند وستان ليرې پرتو سيمو ته لکه کلکته، بمبيی، مدراس او نورو ځايونو ته تللي ول په هماغو ښارونو کې پاته سول او د تجارت ترڅنګ يې سورخوريو ته مخه کړه. ځيني کسان به په دې ښارونو کې څو کاله او سليمان خېل خو به کله کله شل کلونه په هندوستان کې پاته سول. پوونده به په دوکانونو او کورونو ګرځېدل اوله خلکو څخه به يې خپل مياشتني سود، چې زياتره به دوې روپۍ کېدلې اخيست. د شلمې پېړی په لومړيو دريو لسيزو کې خو پوونده وو له سود څخه دونه پړېمانه ګټې وکړې چې بيخي د منلو نه وې. يو کال يې له لسو لکو روپيو څخه پنځه لس لکه روپۍ سود اخيستی وو. د دوی د سود د دونه لوړې ظالمانه اندازې او د هغوی د سود د ټولولو پر طرز باندي، چې د تهديد شکل يې درلود د هند خلکو عکس العملونه ښکاره کړل. (روبينسن ص ۲۹)

د سود خورو پوونده وو دا ګټلې پيسې بالاخره افغانستان ته تللې او د اقتصاد پر هره برخه يې مثبته اغېزه کوله.

لومړۍ ضميمه

غلامي او د غلامانو بازار

غلامي د سستم په حيث، يا د اروپايي هيوادونو، مصر، بين النهرين او چين په توګه، د توليد د طرز په حيث، افغانستان ته نه ده راغلې. د غلامانو د رانيولو، استخدامولو او خرڅولو کلتور، له لويه سره، د ماوراءالنهر يا شمال له لورې راغلی دی. او په هغه وخت کې هم ، چې لږ دوام يې کړی دی، غلامان د توليد په ساحه کې چنداني نه بلکه د عسکرو، خدمه، ساقيانو او نورو کارونو لپاره استخدام سوي دي. د غزنويانو پاچاهان د سامانيانو غلامان ول، چې پخپله ترکان او له شمال څخه راغلي ول. او د غزنويانو ټول تاريخ د غلامانو د لښکرو او فتوحاتو داستان دی. همدغه کلتور غوري پاچاهانو، چې پخپله آزاد خلک ول، هند ته ورسره يووړ. سلطان قطب الدين ايبک د شهاب الدين غوري يا معزالدين غوري غلام وو. سلطان شمس الدين التمش، په خپل نوبت د سلطان قطب الدين ايبک غلام وو. سلطان غياث الدين بلبن د سلطان شمس الدين غلام وو او هر يوه په زر ګونو غلامان درلودل. دوی پخپله ټول ترکان ول او د غلامانو پوځونه يې هم زياتره له ترکانو څخه جوړ سوي ول. موږ پر دې موضوع باندي ډېر بحث نه کوو بلکه دونه وايو چې په نونسمه پېړۍ کې هم د غلامانو اصلي بازارونه او د استخدام سيمه د افغانستان په شمال کې پرته وه.

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په څېر و لولئ

غلامي په مرکزي اسیا، منځني ختیځ، افغانستان او جنوبي اسیا کي ډیره اوږده سابقه لري. دلته د دې ظالمانه سستم پر اوږده تاریخ باندي بحث کول زموږ د لیکني موضوع نه ده او یوازي په نونسمه پېړی کي، چي زموږ د بحث موضوع ده ورباندي رڼغیږو. په هرات، کندهار، کابل او نورو لویو ښارونو کي د غلامانو د بازارونو په باره کي چنداني څه نه دي ویل سوي او دا مسله د اجتماعي ستونزي په حیث چنداني مطرح هم نه وه. یوازي د انګرېزي پوځ هندی منصبدار، سیتارام، چي پر انګرېزي پوځ باندي د کابل جلال آباد په لاره کي، د حملو په ترڅ کي زخمي سوی او نیول سوی وو، په کابل کي د غلامانو د یوه نسبتا لوی او عام بازار په باب معلومات راکوي. دی د هغو کسانوتقریبي شمېر نه ښیي چي په بازار کي خرڅلاو ته وړاندي سوي ول خو دونه وایي چي هم هندي عسکر او هم انګرېزي منصبداران خرڅېدلو ته وړاندي سوي ول. (سیتارام ص ۱۱۵)
سیتارام د نورو غلامانو سره د سلوک په باب څه نه دي لیکلي او علت یي هم دا دی چي ده له نورو غلامانو سره سلوک نه دی لیدلی او پخپله له ده سره، چي د یوه مُلا تر لاس لاندي ژوند کوي، چنداني بد سلوک نه کیږي.
غلامان په افغانستان کي یا چنداني موجود نه وه او یا عمده اجتماعي ستونزه نه وه، بلکه له افغانستان څخه نورو سیمو ته وړل کېدل. هرات، هزاره جات او شمالي صفحات د غلامانو د ښکارولو مهمي سیمي وې. دا غلامان زیاتره ترکمنانو نیول او د بخارا او خیوا په بازارونو کي یي خرڅول. له ځینو متونو څخه ښکاري چي د هرات واکمن شهزاده کامران او وزیر یارمحمدخان پخپله پر ترکمنانو باندي غلامان خرڅول.
په ایران کي د برتانیي سفیر جان مکنایل خارجه وزیر ویسکونټ پالمرسټن ته د ۱۸۳۷ کال د اپرېل پر اته ویشتمه، پر هرات باندي د ایران د حملي په باره کي لیکي :َ«... د عباس میرزا له وفات راهیسي چي د ایران اوسنی پاچا پر هرات باندي له خپل ناکام یرغل څخه وروسته بیرته هیوا ته ستون سوی دی... له هغه وخته تر دغه ګړي پوري ایران پر افغانستان باندي کومه حمله نه ده کړې؛ مګر د ایران د فقید شاه د وفات په وخت کي، د هرات حکومت، د ترکمنو او هزاره ګانو سره یو ځای، د ایران پر خاوره باندي پرله پسي حملي کړي دي او د ایران اتباع یي د غلامانو په توګه د خرڅولو په منظور نیولي دي. د هرات افغانانو له هغه وخت راهیسي دغه راز حملو ته دوام ورکړی دی او ایران په مقابل کي هیڅ ډول خصمانه عمل نه دی کړی. یا به ایران په عامه اعلان کوي چي د هرات د دغه اعمالو په جواب کي حمله کوي.
په دې صورت کي نو زه فکر کوم چي د ایران شاه له کامران سره د جنګ په اعلانولو کي بالکل پر حق دی. که څه هم چي د ایران له خوا به د هرات اشغال ډېر لوی تاوان پېښ کړي مګر دا به د تعجب خبره نه وي چي د ایران شاه به زموږ په اعتراضونو کي رې نه وهي او خپلي حملي ته به دوام ورکړي. ځکه چي کامران هغه ډېر لمسولی دی او د ایران شاه مجبور دی چي د خپلو رعیتو پر نارو او شکایتونو باندي غوږ ونیسي... » کوریس پاندینس ص ص ۳۳-۳۴
د ایران له خوا د هرات، د ۱۷۳۷ او ۳۸ کلونو، د محاصرې په جریان کي او د محاصرې له ختمېدلو څخه وروسته د هرات په ښار کي ډېره سخته قحطي راغله. یارمحمدخان له نیژدې کلیو او دغه راز له نورو سیمو څخه د مرستي غوښتنه وکړه. ضمناً یي اعلان وکړ چي پر غنمو او غلي باندي هر ډول محصول معاف دی. کندهار، ترکمنستان او هزاره جات سمدستي غنم او جوار هرات ته بار کړل. خلک له یوې خوا وږي وه او له بلي خوا دونه نېستمن سوي وه چي د غنمو او خوراکي موادو د رانیولو وس یي نه درلود. ځیني خلکو پخپله ځانونه خرڅ کړل او ځینو خپل اولادونه وپلورل او حتی اولادونه یي په خرڅېدلو ځکه خوښ وه چي لږترلږه بادارانو به یي په نس ماړه کړي وای. پخپله یارمحمدخان پر ترکمنانو باندي د هرات خلک د اوښانو، یابوګانو او هر څه په بدل کي وپلورل. بالاخره شل ځوانان په یوه ترکمني آس تبادله سول. (فیریه ص ۲۵۹)
فیریه وایي که ماته د یارمحمدخان یوه تر ټولو نیژدې دوست کیسه نه وای کړي ما به هیڅ وخت دا نه وای منلي چي یارمحمدخان به دونه لوی جنایت کوي. هغه راته وویل چي یارمحمدخان د شاه کامرن درې څلور لوني او د هغه مشراني مېرمني پر ترکمنانو باندي خرڅي کړي او هغوی د بخارا او خیوا بازارونه ته یووړې. هغه کتاب ص ۴۷۵
د حاجي فیروزالدین زوی ملک قاسم له لسو ملګرو سره له مشهد څخه هرات ته روان وو چي په لاره کي ترکمنان ورباندي پېښ سول. د ده ملګرو مقاومت وکړ او څو تنه یي ووژل سول. د ده خپل زوی په جنګ کي ووژل سو. ترکمنانو ملک قاسم په خیوا کي د غلامانو په بازار کي خرڅ کړ. د خیوا خان، الله قلي خان په خبر سو؛ سمدستي یي له هغه سړي څخه په پیسو واخیست او ده ته یي د یوه کلي عایدات ور مقرر کړل. خو له خیوا څخه د وتلو اجازه یي نه ورکوله. ملک قاسم په ۱۸۴۰ کال کي په خیوا کي وفات سو. (هغه کتاب ص ۴۸۰)
امریکایی جوسیا هارلان، چي وایي په ۱۸۳۸ او ۳۹ کلونو کي زیات و کم لس میاشتي د افغانستان په شمال کي ګرځېدلی دی، لیکي چي په ازبیکستان کي غلامي په ډېر وحشیانه شکل روانه ده او له غلامانو سره ډېر غیر انساني سلوک کیږي. هارلان وایي دغه غلامان کله کله په قاچاقي توګه له اوزبکستان څخه ایستل کیږي خو د ژغورلو اصلي لاره یي د پیسو تادیه کول دي. هر غلام او یا د هغه دوست باید د هغه آزادي په بیه واخلي. د کندوز واکمن مراد بېګ یو له هغو ډېرو مهمو کسانو څخه دی چي په ډېره لویه پیمانه غلامان د بلخ او ماوراءالنهر بازارونو ته تقدیموي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

هارلان وايي برسېره پر دې چې مراد بېګ له سيغان، کهمرد او هزاره جات څخه خلک تښتوي او په ماوراءالنهر کې يې خرڅوي؛ هزاره مشران پخپله هم د خپلو مخالفو قبيلو خلک يا تښتوي او يا يې په جنګونو کې نيسي او پر مراد بېګ يې خرڅوي. هزاره مشران د دې کسانو د خرڅولو په بدل کې يا له هندوستان څخه راغلي مالونه او يا آسونه اخلي. هزاره ګان ځکه په لوړه بيه پلورل کيږي چې ډېر غښتلي دي. هارلان وايی له جنوبي سيمو څخه د دغو غلامانو شمېر په کال کې څو زرو ته رسيږي.

هارلان وايي چترال، چې د کندوز په جنوب ختيځ کې پروت دی، د غلامانو د تاجرانو لپاره يوه ګټوره سيمه وه. دی وايي د دغې سيمې مشر شاه کيتور نوميږي او له خپلو خلکو ډکې بشپړې کوڅې يې پلورلې دي. هارلان وايي وېل کيږي چې د چترال ښځې تر هغو مسيحيانو ښکلې دي چې د لوېديځ په غرنيو سيمو کې اوسيږي. دوی د خپلې ښکلا له کبله تر نورو غلامانو په ډېره ګرانه بيه خرڅيږي. اتيا طلاوي، چې پنځه سوه شپېته روپۍ کيږي، د يوې ښايستې نجلې لپاره لوړه بيه نه ده. (راس ص ص ۸۲-۸۳)

هارلان وايي کافرستان د غلامانو يوه بله ښه منبع ده او غلامان يې د چتراليانو په بيه خرڅيږي. دی وايی د غلامانو تاجران چې غواړي چترالي غلامان واخلي نو په چترال کې خپل دوکان پرانيزي او د نجونو او هلکانو يا ځوانانو له ميندو او پلرونو او خپلوانو څخه هغوی په بيه اخلي. او د چترال واکمن ته ډېره لوړه ماليه ورکوي. ځيني ميندې او پلرونه خپل نااهله او سرکښ اولادونه په خپله خوښه پلوري. کله چې دا کسان د اوزبيکو منطقې ته ورسيږي نو هغه ځای د دوی د پر لار کولو لپاره يوه بنديخانه هم سي.

هارلان وايی هرات د غلامانو يوه منبع ده مګر هلته دا تجارت په پټه کيږي او د نورو سيمو په څېر زيات غلامان نه ورڅخه ترلاسه کيږي. په دې سيمه کې د غلامانو ښکاريان معمولا خلک غلا کوي او په پټه يې تر بازارونو پوري رسوي. هارلان وايي بيا هم هر کال په زرهاوو غلامان له هرات څخه د اوزبيکو سيمو ته وړل کيږي. هارلان وايی شيعه ګان زياتره د دغه ښکار قربانيان دي او له دغه ځايه څخه د ماورالنهر بازارونو ته قزلباش غلامان، چې ډېر يې د ايران په سرحد کې نيول کيږي، وړل کيږي. له دغو قزلباشو څخه د منشيانو کار اخيستل کيږي. هارلان وايي د ځينو خانانو او يا د هرات د واکمنانو د کورنيو ښځې د دغو منشيانو کورنيو ته مېلمستياوې جوړوي، په مېلمستيا کې يې په دام کې اچوي، او په ډله يې د غلامانو تاجرانو ته سپاري او هغوی يې د اوزبيکو بازارونو ته وړي. (هغه کتاب ص ص ۸۳-۸۴)

د نونسمې پېړۍ د دېرش په لسيزه کې، يوازې په خيوا کې درې زره روسي غلامان، چې اکثريت يې عسکر ول او دېرش زره ايراني او کُردي غلامان اوسېدل. (هوپکيرک ص ۸۷)

په هرات کې د برتانوي هند د حکومت استازي مېجر ډي، آر سي ټاډ، کپټن جېمز ابېټ ته وظيفه ورکړه چې خيوا ته ولاړ سي او د خيوا خان د روسي غلامانو په خوشي کولو قانع کړي. دا وخت روسانو د مرکزي اسيا، په تېره بيا خيوا د نيولو او د هغه ځای خان ته د روسي غلامانو د ساتلو لپاره، د سزا ورکولو په پلمه، سل زره عسکر په سيمه کې اچولي وه. انګرېزانو غوښتل چې د روسيې غلامان خوشي کړي او روسيې ته پر خيوا باندي د حملې کولو لپاره ظاهري او څرګنده پلمه پاته نه سي. ابېټ شاوخوا يوه مياشت په غرونو او دښتونو کې سفر وکړ او د ۱۸۴۰ کال د جنوري د مياشتي په پای کې خيوا ته ورسېدی. د خېوا خان ته يې خپله پېژند پاڼه او د مېجر ټاډ د دوستی مکتوب تقديم کړ او د غلامانو د خوشي کولو په باره کې يې خبري ورسره پيل کړې. د خيوا خان پوهېدی چې روسی جنرال پيروفسکي د سلو زرو عسکرو سره د هغه پر قلمرو باندي، ظاهراً د همدغو غلامانو پر موضوع باندي د اعتراض په پلمه، حملې ته تيارى کوي نو ځکه يې تر ډيرو چنو وهلو وروسته له مېجر ټاډ سره موافقه وکړه چې يوه ډله روسي غلامان به خوشي کړي او له ده سره به يې د اورينبرګ ښارته ولېږي.

څرنګه چې د کپټان ابېټ درک معلوم نه سو او هر چا دا فکر کاوه چې هغه به يا په خېوا کي او يا خيوا ته په لاره کې وژل سوی وي نو ميجر ټاډ، ليفټينيټ ريچمنډ شکسپير ته وظيفه ورکړه چې خيوا ته ولاړ سي او د روسي غلامانو د خوشي کولو کوښښ وکړي. ريچمنډ شکسپير په اته ويشت ورځو کې خيوا ته ورسېدی او د خيوا خان يې قانع کړ چې ټول روسي بنيدان خوشي کړي. د خيوا خان ۴۱۶ روسي بنديان، چې څه باندي درې سوه يې نارينه، اته لس ښځې او اته نيوي يې ماشومان وه خوشي کړه. روسي جنرال په عوض کې شپږ سوه د خيوا بنديان خوشي کړل او شکسپير يې د روسيې امپراطور ته واستاوه. د روسيې امپراطور يې بې اندازې زيات قدر وکړ که څه هم چې دا په دربار کې له هيچا څخه پټه نه وه چې تزار په زړه کې خواشينی دی. ځکه چې ده له انګرېزانو څخه د دې مرستې غوښتنه نه وه کړې او پر ده باندي يې پر خيوا باندي د حملې کولو پلمه، ډېره بېځايه، درولې وه. د روسيې او برتانيې دواړو هيوادو ستراتيژيستانو په دې پوهېدل چې که روسيه خيوا ونيسي نو دا پر هند باندي د حملې کولو لپاره يو پُل دی. (هغه کتاب ص ص ۲۲۴-۲۷)

په معاصرافغانستان کې، لکه څرنګه چې ومو لوستل، د غلامانو بازار چنداني ، د توجه وړ، تاريخ نه لري. اودا ستونزه بيخي موجوده نه وه. يوازې د امير عبدالرحمن خان په زمانه کې، چې اداري سستم يې د افغانستان تر ټولو مشرانو سخت او ظالمانه وو، ځينو قومونو په تيره بيا ياغي هزاره ګانو ته د سزا ورکولو او د کافرستان د اوسېدونکو د مسلمانولو په منظور هغوی د غلامانو په توګه وپلورل. خو امير حبيب الله خان د خپلي پاچهی په دوولسم کال د

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

غلامي پر ضد قوانين جاري کړل، بنديانو ته شکنجه ورکول يي منع کړل او سياچاه يي له منځه يووړ. (ګريګوريان ص ۱۹۸)

نوربيا

دو همه ضميمه

جوسيا هارلان، افسانه او واقعيت

عبدالباري جـهاني_

شاه شجاع، امير دوست محمد خان او برتانيه, ځلور پنځوسمه برخه

يادونه: د ښاغلی جهانی د ليکنو آرشيف، تاسو کولای شی د دی ليکني تولي برخی دلته ولولی

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزی بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په ځير و لولـئ